

Magyarország bibliographiája 1712–1860 (Petrik 7.)

A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia kétségtelenül legnagyobb vállalkozása a régi magyarországi nyomtatványok korszerű számbavétele. A múlt századi elődök – *Szabó Károly*, *Petrik Géza* – minden tiszteletet megérdemlő erőfeszítései ellenére évtizedek óta nyilvánvaló, hogy részben az általuk összegyűjtött anyag teljessége, részben pedig a kötetek használhatósága, pontossága már nem elégíti ki azokat az igényeket, amelyeket a kutatás joggal megkövetel a retrospektív nemzeti bibliográfiától.

A 60-as években meginduló munkálatok előkészítői a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a régi nyomtatvány kategória felső időhatárát 1800-ban vonták meg; ez a döntés már eleve jelezte, hogy régi könyveink bibliográfiai regisztrálásakor *Szabó Károly* RMK-ja mellett *Petrik Géza* könyvészete (illetve annak egy része) is átdolgozásra és kiegészítésre kerül. Hogy az 1712 utáni bibliográfia mennyire hiányos, igazán akkor vált nyilvánvalóvá, amikor az 50-es években – az államosított főúri és egyesületi könyvtárak, valamint a szekularizált szerzetesrendek, egyházi gyűjtemények anyagából – nagy mennyiségű régi könyv került az OSZK-ba. *Csapodi Csaba* egy 1942-es tanulmányában (*Könyvtermelésünk a XVIII. században, Magyar Könyvszemle*) a Petrik-bibliográfia, illetve *Szabó Károly* RMK-ja alapján 9673 magyarországi nyomtatványról tudott; *Markos Béla* 1971-ben (*Az 1712 és 1800 közötti magyar könyvtermelés adatai, Magyar Könyvszemle*) már 19 290 címről számolt be (igaz, ebben a külföldön magyar nyelven megjelent könyvek is benne vannak). Az 50-es és 60-as években előkerült, bibliográfiailag még regisztrálatlan kiadványok adatai kerültek be az ún. Petrik 5. kötetbe, mely 1971-ben jelent meg. A következő évben hagyta el a sajtót a Petrik 6., az alapmű négy kötete 1800-ig terjedő részének és az 5. kötetnek egységes nyomdamutatója (ismertette a *Könyvtáros* 1972/8. száma). *Borsa Gedeon* 1985-ös tanulmányában

(*A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia 18. századi szakasza, Magyar Könyvszemle*) számolt be az újabb kutatásokról, illetve arról, hogy rövidesen megjelenik a következő pótkötet, a Petrik 7.

A most napvilágot látott kötet 5364 nyomtatvány bibliográfiai leírását tartalmazza, ezzel és a rövidesen megjelenő 8. kötet 1326 újabb tételével együtt az 1701–1800 között megjelent magyarországi, illetve magyar nyelvű regisztrált nyomtatványok száma 26 635-re emelkedett. A *Pavercsik Ilona* szerkesztésében megjelenő bibliográfia tartalma több szempontból is eltér az előző pótkötetétől. Míg az 5. kötet csak a Petrik-bibliográfia időhatárába tartozó nyomtatványokat regisztrálta, a mostani az 1701–1711 közöttieket, tehát az RMK-ból hiányzó tételeket is felsorolja. Jelentős különbség az is, hogy a 7. kötet csak példányból ismert nyomtatványok leírását tartalmazza. Szerepelnek a kötetben a hírlapok és folyóiratok egyes évfolyamai, valamint az ún. levéltári nyomtatványok, vagyis a hivatali ügyintézés során keletkezett iratok nyomtatott változatai is – 1750-ig az összes, az 1751–1800 között megjelentek közül a nyomdai impresszummal ellátottak. A készülő 8. kötet tartalmazza majd a gyászjelentések, színházi plakátok és szöveges szentképek bibliográfiai adatait, a nyomdamutató kiegészítésével együtt.

Az 5364 új tétel tekintélyes része „kis terjedelmű, alkalmi kiadvány, vers, vizsgatétel, ponyvanyomtatvány stb. az elterjedt tankönyv, ill. vallásos művek kiadása mellett” – mint az előszóban olvasható. A bibliográfiában lapozgatva azért számos jelentős mű adataira bukkanhatunk. Figyelemre méltó *Beccaria Von den Verbrechen und Strafen* című kötet 1776-ból, mely nem más, mint az olasz szerző *Büntett és büntetés* címen, később magyarul is megjelent alapvető jogelméleti munkájának első magyarországi kiadása. Ha belegondolunk, hogy az 1764-es első kiadást bő tíz évvel később követte a magyarországi, érdekelhetjük,

mennyire nyomon követte a 18. század Magyarország az európai szellemi mozgalmakat. Színház- és zenetörténeti szempontból is jelentős *Gluck*, *Haydn* néhány operájának Sopronban nyomtatott szövegkönyve. Könyv- és nyomdászattörténeti szempontból érdemel figyelmet a pozsonyi *Landerer-nyomda* negyedévenként megjelenő könyvjegyzéke. *Tótfalusi Kis Miklós* 1697-ben írt *Az ember életét... igazgató rövid etikája* győri 1747-es kiadása is most került elő a sárospataki református gyűjtemény állományából. E hevenyészett szemle is bizonyítja talán, hogy a magyar művelődéstörténet kutatói (bármennyire is közhelyszerű a kifejezés, a lényegét azért pontosan megfogalmazza) nélkülözhetetlen segédlethez jutottak.

Kitűnő megoldás a címleírásokban szereplő valamennyi személyről utalók elhelyezése a betűrend megfelelő helyén, sokkal gyorsabban lehet megtalálni a keresett személyt, mintha külön névmutató tárta volna fel a közreműködőket, illetve az egyes tételekben előforduló egyéb neveket. Általában a bőséges „utalozás” jelentősen megkönnyíti a kötet használatát,

csakúgy, mint a rendszóként használt nevek és az utalók közötti különbséget tipográfiaileg érzékeltető megoldás: a rendszavakat fettel (vastagabb betűk – *a szerk.*) szedte a nyomda. Nyomdahibák nélkül persze még nem jelent meg bibliográfia; minden bizonnyal a korrektúra szemgyilkoló munkája során maradt benn néhány tételnél a rendszó előtt egy többtagú szám (az OSZK belső tételszáma?), így a 41., 50., 117., 120., 282., 329., 454. és 551. oldalon.

A kötetet a szerkesztő a Régi Magyarországi Nyomtatványok megindítójának, *Borsa Gedeon*nak ajánlotta 65. születésnapja alkalmából. A recenzens nem fejezheti be mással írását, mint hogy őszinte tisztelettel csatlakozik a maga (és talán a *Könyvtáros* minden olvasója) nevében a születésnapjához. (*Magyarország bibliographiája 1712–1860. 7. Pótlások Petrik Géza Magyarország bibliographiája 1712–1860 c. művéhez. 1701–1800 között megjelent magyarországi és külföldi magyar nyelvű nyomtatványok. Szerk. Pavarcsik Ilona. Bp. 1989, OSZK. 570 l. 360 Ft.*)

Pogány György

Történeti bibliográfia 1985

Központi történettudományi közlönyünk, a *Századok* szinte megindulása (1867) óta feladatának tekintette a hazai kurrens történeti szakirodalom regisztrálását. A múlt századi, különböző színvonalú próbálkozások után 1912 és 1917 között *Hellebrant Árpád* szerkesztette a folyóiratban a könyvészeti részt, 1936-tól 1941-ig *Seregély Emma*. A *Századok* 1954-ben indította újra *A Magyarországon megjelent történelmi munkák (önálló kötetek, tanulmányok, válogatott cikkek) jegyzékét*. Több mint 30 évi „albérlet” után a bibliográfia önálló lett. Az MTA Történettudományi Intézete az Országos Tudományos Kutatási Alaptól és a *Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvánartartása és kiadása* című kutatási program keretében kapott anyagi támogatással élve, 1985-ben úgy döntött, hogy önálló kötetben jelenteti meg az éves történelmi bibliográfiát.

A vállalkozás fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Egy folyóiratban, mintegy mel-

lékletként megjelenő bibliográfiának a lehetőségei már eleve korlátozottak: részben területi korlátozásokkal kell megküzdenie, részben pedig a folyóirat megjelenéséből adódó időszakossággal. Hogy mennyivel gyorsabban jelent meg a bibliográfia így, önálló formában, lemérhető azon, hogy a *Századok* 1986. évi 2. száma csak 1987 augusztusában jelent meg, benne az 1984-es szakirodalom jegyzéke.

A bibliográfia jelenlegi formájában azonban még magán viseli kényszerű előéletének számos jegyét. Ezek között vannak bevált, hasznos megoldások, és vannak olyanok, melyeken célszerű lenne változtatni. Igaz, javaslataink terjedelem-bővülést jelentenek (és ami ezzel jár: magasabb költséget), felvetésük talán mégsem teljesen haszontalan.

A jegyzék a Magyarországon megjelent munkákat regisztrálja. A bibliográfiaelméleti szakirodalomban már régóta megfogalmazódott az az igény, hogy szükséges lenne a külföldön megjelenő magyar vonatkozású történeti